

БЕОГРАДСКИ ОПУС АРХИТЕКТЕ ЛЕОНИДА ЗАХАРОВИЧА МАКШЕЈЕВА (1925–1941)

ВЛАДАНА ПУТНИК ПРИЦА

САЖЕТАК:

Леонид Макшејев се у историографији убраја међу истакнуте представнике зрелог и позног модернизма. Као емигрант из Русије, Макшејев би се могао сврстати у најмлађу генерацију градитеља која се школовала у Краљевини СХС. Његов богати београдски опус обухвата махом стамбену архитектуру, али постоје и сачувани пројекти за индустријска постројења. Иако је често помињан у бројним чланцима, прилозима и монографијама посвећеним архитектама који су емигрирали из Русије, о његовом стваралаштву није много писано, нити је његов градитељски опус у целости сагледан, анализиран и валоризован. Због тога овај рад има циљ да пружи што обухватнији и детаљнији увид у живот и дело Леонида Макшејева, с посебним акцентом на његов београдски опус.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Леонид Макшејев, Београд, архитектура, међурајни период*

ABSTRACT:

From a historiographic perspective, Leonid Maksheev is considered a prominent representative of mature and late Modernism. As an emigrant from Russia, Maksheev was a member of the youngest generation of architects to be educated in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. His rich Belgrade opus is primarily composed of residential architecture, but his projects for a number of industrial structures have also been preserved. Although he is regularly mentioned in a broad range of articles, contributions and monographs dedicated to architects who emigrated from Russia, little has been written specifically about his work, and his architectural oeuvre has yet to be fully reviewed, analyzed and valorized. This work therefore aims to provide a comprehensive and detailed insight into the life and work of Leonid Maksheev, with a special emphasis on his Belgrade opus.

KEYWORDS: *Leonid Maksheev, Belgrade, architecture, Interwar period*

Увод

Делатност архитеката који су после Октобарске револуције и грађанског рата избегли из новоформираног Совјетског Савеза у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца (СХС) била је дугогодишњи предмет интересовања бројних историографа. Од великог броја монографија, прилога проучавању, чланака и каталога изложби, највећи допринос осветљавању стваралаштва руских архитеката дали су Александар Кадијевић, Милан Просен и др.¹ Изузетан допринос развоју архитектонске културе остварили су многи емигранти из Русије, попут Николаја Краснова [Николай Петрович Краснов, 1864–1939], Василија Андросова [Василий Михайлович Андросов, 1872–?], Сергеја Смирнова [Сергей Николаевич Смирнов, 1877–1958], Виктора Лукомског [Виктор Викторович Лукомский, 1884–1947] и многих других. Међутим, иако је о многим доста писано, и даље постоје непознанице у вези са животом појединих стваралаца чији градитељски опуси нису до сада опсежније анализирани. Међу њима је и архитекта Леонид Захарович Макшејев [Леонид Захарович Макшеев]. Његов таленат и значајан број успешних остварења на територији Београда привукли су пажњу појединих историчара архитектуре, нарочито Милана Миловановића. Ипак, иако је рад Леонида Макшејева запажен и окарактерисан као квалитетан, потребан је подробнији увид у његово целокупно стваралаштво, доминантно реализовано на територији Београда.

Леонид Макшејев био је члан аристократске породице пореклом из Пољске, која је у 15. веку почела да служи руском двору.² Рођен је у Санкт Петербургу 10. марта 1897. године. Отац му је био генерал Захар Андрејевич Макшејев [Захар Андреевич Макшеев, 1858–1935], начелник Војно-образовног одељења у Русији.³ Мајка Вера Михаиловна Бубнова [Вера Михайловна Бубнова, ?–1920] била је у сродству с познатим руским архитектом Иваном Григорјевичем Григорович-Барским [Иван Григорьевич Григорович-Барский, 1713–1791].⁴ Леонид Макшејев је у Санкт Петербургу 1914. годи-

не дипломирао на Пажеском корпусу и стекао чин официра, да би потом уписао студије архитектуре на Институту цивилног инжењерства [Институт гражданских инженеров]. Међутим, убрзо након уписаних студија, мобилизован је и учествовао је у Првом светском рату у 39. артиљеријској бригади на Кавкаском фронту. Пошто се борио у Руском грађанском рату на страни *белих*, Макшејев је заједно с оцем избегао 1920. године у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.⁵ По доласку у Краљевину СХС, уписао је студије архитектуре код професора Виктора Ковачића (1874–1924), на Техничкој високој школи у Загребу, где је дипломирао 1925. године и одмах потом се доселио у Београд.⁶ Био је ожењен Анастасијом Александровном Карабовском [Анастасия Александровна Карабовская, 1905–?].⁷ У некрологу се наводи да је био страствени путник и да је посетио Италију, Француску, Немачку, Аустрију и Шпанију. Године 1943. са супругом напушта окупирану Југославију и доспева у избеглички логор у Кицбилу у Аустрији, где остаје све до 1948. године, када одлази у Венецуелу.⁸ Тамо се током 14 година бавио пројектовањем, да би се затим преселио у Сједињене Америчке Државе, у Калифорнију, где је сарађивао с листом руске емиграције *Новое русское слово*.⁹ Преминуо је 4. јануара 1969. године на Палма де Мајорки, где је провео последње године свог живота са супругом, у кући коју је пројектовао.¹⁰ Макшејев се поред архитектуре бавио и сликарством.¹¹ Милан Миловановић је у *Врачарском иласнику* 2004. године публиковао један акварел ведуте медитеранског града из приватне колекције и то је до данас остало једино познато Макшејевљево ликовно дело.¹²

Стваралаштво Леонида Макшејева није до сада било предмет подробнијих истраживања. Иако су о њему писали Александар Кадијевић и Милан Миловановић, Макшејевљево дело остало је махом неистражено и ретко је помињан у српској и руској историографији.¹³ Поменут је у *Лексикону српских архитекта*, затим и у *Лексикону немара*, али се у *Архитектонској енциклопедији Београда* помиње само зграда у Улици кнеза Михаила 25.¹⁴ Макшејев није поменут у *Енциклопедији ликовних умет-*

ности, Ликовној енциклопедији Југославије, Српском биографском речнику, Српској архитектури 1900–1970, Водичу кроз модерну архитектуру Београда ни у каталогу изложбе Руски архитекти у Београду.¹⁵ Стиче се утисак да је томе допринела чињеница да није био члан ниједног струковног удружења, нити је излагао на колективним изложбама.¹⁶ Архитекта Богдан Стојков (1912–1993) памтио га је као вредног и ангажованог, док је његов ујак професор Николај Михаилович Бубнов [Николай Михайлович Бубнов, 1858–1943], у својим мемоарима забележио да је константно био упуслен.¹⁷ Урош Мартиновић је сврстао Макшејева међу значајне следбенике прве генерације модерниста, префињене и оригиналне композиције фасада, истичући да је доследно и консеквентно прихватио постулате модерне архитектуре.¹⁸ Мирослав Јовановић га је сматрао представником млађе генерације емиграната из Русије који су се посебно истакли својим радом.¹⁹ Виктор Иванович Косик га је сврстао у генерацију млађих архитеката из Русије који су усвојили елементе авангардне архитектуре.²⁰ Поред богатог београдског опуса, остало је забележено да је израдио пројекат за цркву у Сипићу, који је остао нереализован.²¹

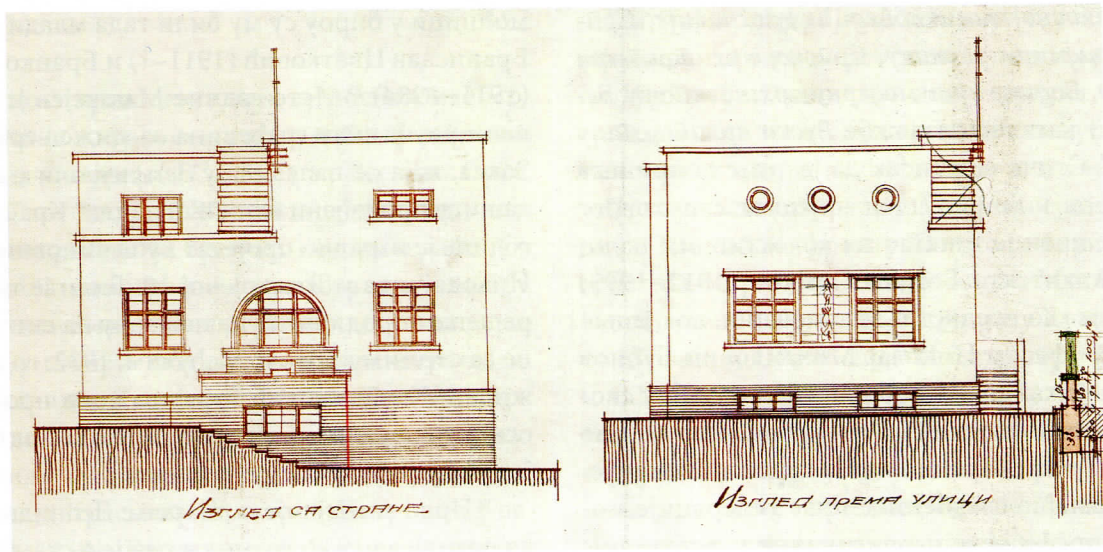
Архитектонски почети и трагање за сопственим изразом (1925–1935)

По доласку у Београд 1925. године, Макшејев је одмах почео с пројектовањем, иако је Милан Миловановић скренуо пажњу на то да је до добијања лиценце његове пројекте потписивао Самуило Закс (1898–?).²² Крајем 1930. године, Макшејев је постављен за привременог архитектонског приправника у Техничком одељењу Среског начелства у Нишу, да би се већ наредне године вратио за Београд,²³ где је радио у бироу Валерија Сташевског [Валерий Владимирович Сташевский, 1882–1945] и био укључен у разраду типова породичних кућа у Чиновничкој колонији.²⁴ Такође постоје подаци да је сарађивао с Владимиром Билинским [Владимир Иванович Билинский, 1880–?], а према сведочењу Братислава Стојановића (1912–1996), по-

моћници у бироу су му били тада млади архитекти Бранислав Цветковић (1911–?) и Бранко Петричић (1911–1984).²⁵ Исте године Макшејев је пројектовао прву у низу грађевина за инжењера Самуила Закса, која се налазила у Земуну, али о њој до сада нису пронађени ближи подаци.²⁶ Крајем наредне године је израдио пројекат куће чиновника Бориса Николајчика у Толстојевој 10. Било је то скромно решење породичне куће по узору на енглеске котеџе са стрмим кровом. Међутим, 1932. године је Божидар Живадиновић израдио нови пројекат, а на основу ситуације на терену може се закључити да је кућа у међувремену срушена.²⁷

Прво значајније остварење Леонида Макшејева потиче из 1932. године и реч је о стамбеној згради пилота Виктора Никитина у Улици Мирослава Тирша 9 у Земуну.²⁸ Грађевина је првобитно имала приземље, спрат и мансарду, да би Макшејев већ наредне године извршио адаптацију мансарде у спрат. Улаз је постављен лево, међутим није увучен већ фланкиран паром испуста, попут пиластера који носе плитку надстрешницу. Врата су двокрилна, али метална, са стакленим панелима и квадратним надсветлом, као и карактеристичним косим ручкама. Степенишна вертикала је повучена ка улици, међутим, сасвим неочекивано, испред ње се на првом спрату налази тераса. У просторној организацији, Макшејев је применио некарактеристично решење за стамбену продукцију која је преовладала у то доба. Успео је да у потпуности избегне употребу светларника и остварио веома функционалан распоред просторија.²⁹ До ове зграде, на броју 11, на углу Мирослава Тирша и Данила Медковића, Макшејев је 1933. године пројектовао стамбену зграду за Владимира Стрижевског, пилота „Аеропута“. Зграда поседује сутерен са гаражом, приземље, два спрата и мансарду, која је дозидана 1936. године.³⁰ Пројекат је прожет модернистичким сензибилитетом, са угаоним балконима и светларником степенишне вертикале постављене ка улици.

Милан Миловановић је истакао да је Макшејев 1933. године пројектовао дворишну зграду на адреси Београдска 6 у духу раног београдског модернизма, али је она срушена.³¹ Исте године је у Чи-

Сл. 1. Пројекат куће Марјина Пилингера у Улици Слободанке Данке Савић 35, 1935. (извор: ИАБ, ф-IX-34-1935)

новничкој колонији пројектовао кућу инжењера Душана Лазића, у Улици Јове Илића 16. У приземљу су салон и трпезарија оријентисани ка улици, док је технички блок уз још једну собу груписан ка дворишту. На спрату су се налазиле спаваће собе и соба за послугу. Дечја соба је била окренута ка улици и излазила је на балкон на углу.³² Кућу су одликовале прочишћене форме, међутим четвороводни кров није одавао утисак модерности. Објекат је у међувремену надзидан, те је оригинални изглед у потпуности измењен. Током 1934. године Макшејев пројектује неколицину скромнијих стамбених зграда: за рентијера Милана Аранђеловића у Хаџи Ђериној 11,³³ трговца Николу Страшнова у Кајмакчаланској 31,³⁴ кројача Светислава Лазића на углу Османа Ђикића и Стојана Новаковића,³⁵ Јелену Пољаченку у Мажуранићевој 23,³⁶ Младена Миленковића у Браће Ковач 58,³⁷ а за др Витомира Павловића, санитарног капетана, пројектовао је породичну кућу са ординацијом у Господара Вучића 101.³⁸

Кућа жандармеријског наредника Мартина Пилингера у Улици Слободанке Данке Савић 35, из 1935. године, представља покушај Макшејева да пројектује у маниру београдског модернизма са упливима ар декоа. Приметан је утицај виле Ду-

шана Томића, остварења браће Петра (1899–1991) и Бранка Крстића (1902–1978), као и виле Душана Лазића дело Драгише Брашована (1887–1965), обе из 1932. године.³⁹ Грађевину одликују кубичне масе, а компактност разбија одсечени волумен на спрату, за терасу која је додатно истакнута низом хоризонталних фуга и јарболом. Кућа поседује су-терен и високо приземље, којем се приступа преко отвореног трема. Улаз је решен у виду монументалног лука. Сокл је изведен у вештачком камену, док је остатак фасаде омалтерисан. Два прозора приземља су визуелно обједињена рељефом у међупрозорском пољу. Иако није познато да ли је при реализацији изостављена или накнадно уклоњена, фасадна скулптура на овом пројекту представља јединствен случај у његовом опусу (сл. 1). Изнад прозора су предвиђена три окулуса од таванских просторија, који нису сачувани.⁴⁰

Сасвим другачији приступ применио је у пројектовању стамбене зграде Федора Головског на рубу Професорске колоније, у Стеријиној 3. Иако је срушена, на основу пројектне документације може се закључити да је зграда имала подрум, приземље, спрат и таван, а иако на уличној регулацији, пројектована је тако да буде слободностојећа, без све-

тларника. Грађевина је била лишена декорације, али са акцентом на лучном порталу с плитком надстрешницом од ћерамиде. Дрвена врата су имала стаклени отвор декорисан решетком од кованог гвожђа. На исти начин су заштићени и други прозори, а ковано гвожђе је употребљено и у изради бочне капије која је водила ка дворишту у дну парцеле.⁴¹

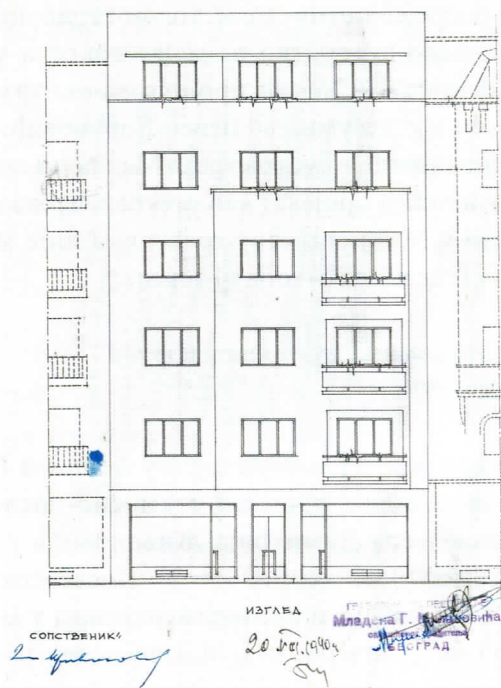
Макшејев је те године израдио и два пројекта дозиђивања вила. Прва је припадала инжењеру Михаилу Вајншенкеру у Ботићевој 12. Оригиналан пројекат није сачуван, али постоји пројекат дозиђивања инжењера Јакоба Козинског (1884–?) из 1932, да би Макшејев три године касније израдио ново решење, док је Козински био извођач радова. Постојећем објекту је додат спрат, као и еркер са диванханом и неколицина просторија у техничком блоку.⁴² Како вила представља у великој мери некарактеристично решење за Макшејева, пројектована у духу историцизма са снажним упливом барокних елемената, може се закључити да се прилагодио постојећем објекту, највероватније по жељи наручиоца. Друга вила је била у власништву трговца Луја Харазина и пројектовао ју је архитекта Леополд Кривац 1921. године. Грађевина се налазила у Улици Радослава Грујића 21, али је срушена. На основу сачуване документације се може закључити да је Харазин ангажовао Макшејева 1935. године да изради пројекат преправке виле. Првобитно решење је у великој мери почивало на речнику академизма, да би му Макшејев пружио нешто савременији изглед. Ипак, вила је била далеко од модернистичких идеја, са декоративном урном на постаменту испред слепог лука лево од улаза, коју је Макшејев обликовао као контратежу целокупној сведености декорације.⁴³ Исте године извршио је и мање измене на дворишној згради столара Николе Атанацковића на адреси Гундулићев венац 8.⁴⁴

У Историјском архиву Београда се чува пројекат презиђивања постојеће Капеле Свете Петке у Горњем граду Београдске тврђаве из 1935. године, који је Макшејев потписао.⁴⁵ Како је у чланку из *Времена* наведено, постојећа црквица је била трошна и изградња нове грађевине је била неопходна.⁴⁶ Изведено решење се приписује архитекти

Момиру Коруновићу и, када се анализира пројекат који је Макшејев потписао, методом атрибуције се Коруновићево ауторство не може довести у питање. Специфичан начин пројектовања, цртеж и стил писања је несумњиво извео Коруновић. Милан Миловановић је сматрао да је Макшејев потписао Коруновићев пројекат као уступак, јер овај као запослени у Министарству грађевина није могао да га потпише услед сукоба интереса.⁴⁷

Успостављање ауторског израза (1935–1941)

Прекретницу у стваралаштву Леонида Макшејева представља пројекат стамбено-пословне зграде инжењера Димитрија Живановића у Његошевој 8 из 1935. године (сл. 2). После стилски разноликих решења и експериментисања у маниру београдског модернизма, Макшејев се у изради овог пројекта у потпуности окренуо идејама блиским тада актуелном интернационалном стилу. У приземљу је улаз централно позициониран, док се са обе стране налазио по локал. Иако до данас нису сачувана, на основу пројекта може се закључити да су улазна врата била од стаклених панела у металним рамовима и с хромираним рукохватима. Мирно фасадно платно оживљено је благо истуреним правоугаоним сегментом, који у висини од три спрата обухвата средишње прозоре и десну вертикалу с плитким балконима. Ово је први пут да је Макшејев користио балконе на овај начин, са зиданом оградом перфорираном при дну. Изнад зиданог дела ограде су хромиране шипке кружног профила, што ће постати готово неизоставни детаљ на његовим будућим остварењима. Прочеље одликује веома складна тензија између пуног и празног, која није нарушена ни када је Макшејев надзидао спрат пет година касније. Асиметрија, степенасто повлачење и извлачење волумена на фасадном платну примењени су на овом пројекту и постаће део Макшејевљевог ауторског израза у наступајућим годинама.⁴⁸ У приземљу су се налазили локали са оставама у подруму, као и канцеларије, док су се на спратовима налазила по два стана. На мансарди је

Сл. 2. Пројекат стамбено-пословне зграде
Димитрија Живановића у Њеишевој 8, 1935.
(извор: ИАБ, ф-ХVII-15-1935)

био пројектован један стан уз таванске просторије. Године 1940. власник је поново ангажовао Макшејева да изради пројекат дозирања. Том приликом је дозидана дворишна зграда, спојена степенишним трактом са уличном. У њој је пројектовано 10 гарсоњера, док је улична зграда добила још један спрат и уграђен је лифт.⁴⁹

Године 1936. Макшејев је пројектовао једну вилу за генерала Петра Радивојевића на Дедињу, у Улици Владимира Гафиновића 12. Вила је једноставно конципирана, прочишћене форме, али обогаћена појединим романтичарским детаљима. Сокл и шембране су изведени од вештачког камена, док је фасада омалтерисана. Прозорски отвори у приземљу су наглашени плитким натпрозорницима од ћерамике, што је Макшејев већ једном применио на стамбеној згради у Стеријиној 3. Преко степеништа се приступа приземљу и лучном улазу фланкираним стубовима. Из хола се улазило у салон и полу-

Сл. 3. Зграда породице Зарић на углу
Нушићеве 20 и Мајке Јевросиме, 1936.
(фотографија: В. Пушник Прица)

кружно завршену трпезарију са излазом на терасу која води ка башти. На спрату су се налазиле три собе, гардероба, купатило и две терасе.⁵⁰

Најрепрезентативнији пројекат који је Макшејев те године реализовао јесте стамбено-пословна зграда породице Зарић на углу Нушићеве 20 и Мајке Јевросиме (сл. 3). Зграда се састоји из подрума, приземља, мезанина, три спрата и мансарде. У подруму су смештени магацини локала који се налазе у приземљу, где се такође налази и стан за хаузмајстора. Иако мезанин одаје утисак да је предвиђен за канцеларијски простор, у њему се налазе гарсоњере, које такође заузимају и мансарду. На сваком спрату се налазе по три пространа стана.⁵¹ Фасада је изведена у вештачком камену и теранови, а како је пројектована као угловница, Макшејев је посегао за ефектима тада актуелног модернизма и акцентовао угао балконима са заобљеним завршцима који излазе из основног волумена грађе-

вине. Ритмичност пуног и празног на овом објекту је нешто израженија него на другим остварењима. Мезанин је визуелно издвојен стилизованим босираним блоковима од вештачког камена. Још један интересантан избор представљају овални прозори купатила уместо тада већ уобичајених окулуса. Иако је стилски различита од стамбене зграде у Његошевој 8, Макшејев је на фасади из Нушићеве улице поновио мотив плитких правоугаоних балкона. Улаз у зграду је благо увучен и фланкиран заобљеним волуменима обложеним гранитним плочама. Изнад улаза је у рељефу исписана адреса *Нушићева 20*. Улазна врата су двокрилна, стаклена у металним профилима с рукохватом у форми ћириличног слова „Г“. Комплексно надсветло обухвата читаву ширину врата и спушта се са обе стране. Степениште у вестибилу је обложено правим каменом, док је под поплочан белим мермерним плочама акцентованим уским уметнутим тамносивим мермером. Одсуство боје у зони пода контрастирано је шареним вештачким мермером на зидовима и стубовима доминантно у нијансама ћилибара.

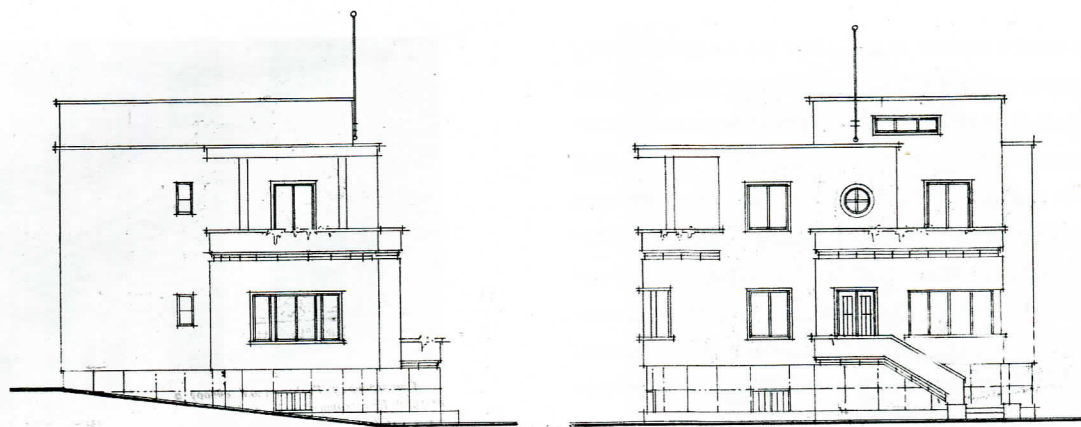
Макшејев је 1935. и 1936. године израдио два пројекта дозиђивања стамбене зграде породице Станковић у Улици Мирослава Тирша 7.⁵² Пројекат је 1932. године потписао Самуило Закс, па се намеће питање да ли је Макшејев аутор и треће стамбене зграде у низу непарне стране Улице Мирослава Тирша, тим пре што су настале истих година и што је Макшејев 1934. године потписао пројекат јединствене оградe за сва три објекта.⁵³ Године 1936. је такође израдио пројекат дозиђивања стамбене зграде Александра Јарошенка у истој улици на броју 8.⁵⁴ Оригинални пројекат је 1932. израдио загребачки архитекта Јован Корка (1904–1990), а Самуило Закс је 1933. године извео одређене измене на постојећем решењу.⁵⁵ Исте године Макшејев је вршио измене и на згради инжењера Димитрија Живановића у Молеровој 11⁵⁶ и згради Тамаре и Теодора Вербицког у Краља Милутина 75.⁵⁷ Ипак, најзначајнијим се може сматрати пројекат дозиђивања Задужбине Илије Коларца. На месту где се првобитно налазила башта, која је имала функцију пространог светларника, Макшејев је дозидео анекс

Сл. 4. Стамбена зграда Мирославе Живановић у Молеровој 44, 1937.
(извор: Колекција М. Јуришића)

у висини приземља и мезанина. Простор приземља је представљао проширење фоајеа, с циљем да се ту смести део гардеробе, за коју се испоставило да није задовољавала потребе. И данас се на том месту налази гардероба, док су се у мезанину налазили кабинет председника, собе за дактилографа, секретара и благајна.⁵⁸

Године 1937. Макшејев је реализовао још један значајан стамбени објекат у духу Његошеве 8. Реч је о стамбеној згради Мирославе Живановић у Молеровој 44. Зграда поседује сутерен, приземље, три спрата и повучену мансарду. У сутерену је смештена гаража, док су се у приземљу налазили ложа за портира, гарсоњера, канцеларија и стан. На првом спрату су један једнособан и један четворособан стан, док други и трећи имају по два двособна. На мансарди су такође пројектована два стана и вешерница. Иако је посреди нешто класичније решење, и даље је видљива радикално модернистичка

Сл. 5. Пројекат виле Добриле Савић у Улици краља Вукашина 1, 1937.
(извор: ИАБ, ф-П-37-1937)

поетика коју је Макшејев тих година почео да негује. Сокл је ипак традиционално обложен блоковима рустичног вештачког камена. Портал је некарактеристично решен с масивним рамом од сивог вештачког мермера (сл. 4). Двокрилна стаклена врата с плитким правоугаоним надсветлом акцентована су никлованим рукохватима. У приземљу је, десно од улазног портала, смештена гаража. Централна зона прочеља оживљена је удвојеним квадратним балконима са зиданом оградом перфорираним на дну. Пројектом је био предвиђен јарбол на левој страни мансарде, међутим, данас се више не налази на том месту.⁵⁹

Из исте године је и стамбена зграда рентијера Илије Богдановића у Мајке Јевросиме 48. Макшејев је у изради овог пројекта остао у оквирима београдског романтичног модернизма, вешто уклапајући своје решење са суседном угловницом, коју је исте године пројектовао Јован Новаковић (1883–1942).⁶⁰ Ипак, изведена грађевина не одговара у потпуности пројекту: уместо окулуса, уз улаз је изведен овални прозор, а предвиђене волуте око прозора подрума нису реализоване. С подрумом, приземљем, три спрата и повученим четвртим, зграда је ипак нешто нижа од суседне угловнице. Услед пада терена, у подруму су са дворишне стране пројектовани стан за настојника и две гарсоњере. У приземљу су смештене још три гарсоњере и стан, док спратови имају по два стана и гарсоњеру.⁶¹

Стамбена зграда коју је Макшејев 1937. године пројектовао у Дубљанској 27 за Божидара Марковића, старешину XI кварта Управе града Београда, представља скромније остварење. Грађевина се састоји из приземља, са два стана за издавање, и спрата – са станом власника. Макшејев је овде применио доста једноставан приступ, постављајући улаз асиметрично, док је плошна фасада оживљена блоковима од вештачког камена у приземљу и делимично на спрату.⁶² Стамбена зграда Ружице и Павла Павлашевића на углу Захумске 33 и Игманске такође се може сврстати у мање успешна решења из 1937. године.⁶³ Иако је објекат на углу, Макшејев ту предност нажалост није искористио и зграда није решена као угловница.⁶⁴

Године 1937. је пројектовао и једну вилу за Добрилу Савић на Сењаку, у Улици краља Вукашина 1 (сл. 5). Иако одступа од Макшејевљевих уобичајених решења, грађевина се може сврстати међу успешне интерпретације модернистичке виле у београдској архитектури. Разуђене кубичне масе употпуњене су модернистичким мотивима, попут окулуса и јарбола, али и полукружно завршене терасе с надстрешницом, што доприноси експресивности грађевине. У приземљу су се налазили репрезентативан хол с камином, који је био просторно придружен трпезарији и чинио с њом једну целину. И овде је поновљен мотив полукружно завршене трпезарије. На спрату се налазила ноћна

зона, са две спаваће собе, купатилом и собом за послугу.⁶⁵ Вила је данас надзидана и не само да је изгубила оригинални изглед, већ је и складност њених пропорција драстично нарушена.

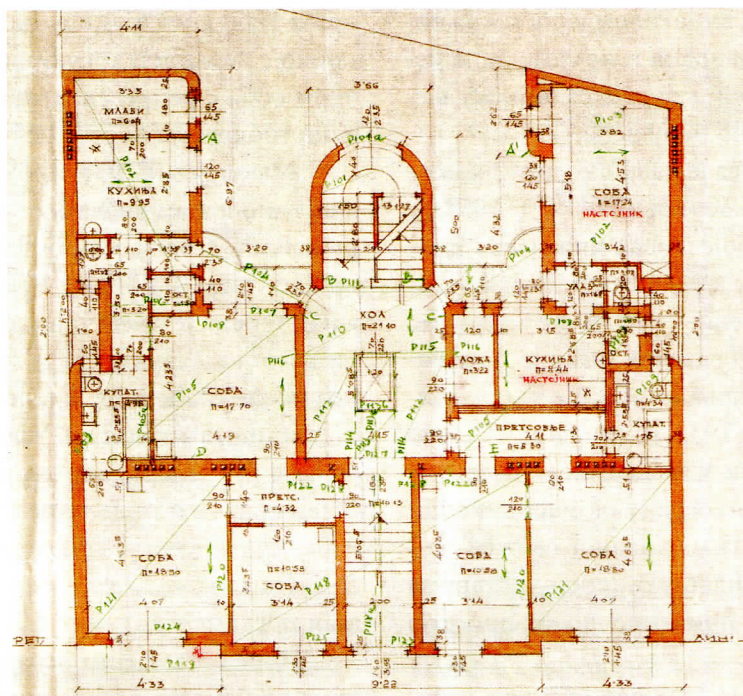
Исте године Макшејев је извршио дозиђивање виле политичара Николе Узуновића (1873–1954), у Толстојевој 54. Вилу је пројектовао инжењер Цветко Анђелковић (1891–?), а Макшејев је на постојећи објекат додао једно мање крило, не мењајући изворни изглед.⁶⁶ Сличан задатак имао је исте године приликом дозиђивања куће инжењера Михајла Компањца. Кућу је 1932. године пројектовао инжењер Јакоб Козински у модернистичком маниру. Макшејев је подигао ограду од масивних каменних блокова са елементима кованог гвожђа геометријског дизајна и дозидео у сутерену оставу за баштенски алат, док је у приземљу додат простор за гардеробу и тоалет.⁶⁷

Током 1938. године је спровео још три успешне надградње. Прва је дозиђивање зграде кројача Бранислава Јовановића у Доситејевој 55. Приземну кућу коју је пројектовао Јан Дубови 1933. године Макшејев је прво надзидео 1936, да би две године касније додао још један спрат. Постојећа просторна организација станова је поновљена и на спратовима.⁶⁸ Друга је додавање спрата и измена фасаде куће Петра Живковића, учитеља у пензији, у Милешевској 31. Оригинални пројекат је 1930. године израдио инжењер Милан Јовановић, да би Макшејев надзидео спрат с новим станом за власника, док је приземље пренамењено за издавање. Постојећа кућа била је полузидана у блок, да би додавањем степенишне вертикале постала потпуно интерполирана. Фасада је од класичног и неупадљивог пројекта добила модернистички изглед. Сокл и део фасаде су изведени у вештачком камену, док је остатак био у теранови. Двокрилна улазна врата су затвореног типа, изведена од гвожђа с малим кружним отворима.⁶⁹ Посебно је упечатљив дизајн гелендера, с низом металних цеви концентрично завршених при дну степеништа. Таква решења била су заступљена код многих београдских архитеката, попут Фрање Урбана или Момчила Белобрка.⁷⁰ Трећи пројекат је подразумевао преправку и дозиђивање куће Дими-

трија Пачуа у Симиној 14. Дозидано је дворишно крило с верандом и кухињом, а на спрату је додата једна соба с репрезентативном лођом, која је визуелно уобличила постојеће pročеље.⁷¹

Макшејев је 1938. пројектовао и једну скромну али типолошки значајну стамбену зграду за Косару Рашић. Зграда се простире на плацу који излази на две улице – Војводе Бране 3 и Далматинску 92, а пад терена је представљао додатни изазов у изради решења. Архитекта је пројектовао две слободностојеће грађевине које је затим зглобно повезао степенишним трактом. Услед пада терена, станови једне и друге зграде су на различитим висинама.⁷² Макшејев се и овде определио за модернистички израз са дискретно пласираним јарболом и окулуsom. Оба pročеља су оживљена малим балконима који преламају волумен фасадног платна.

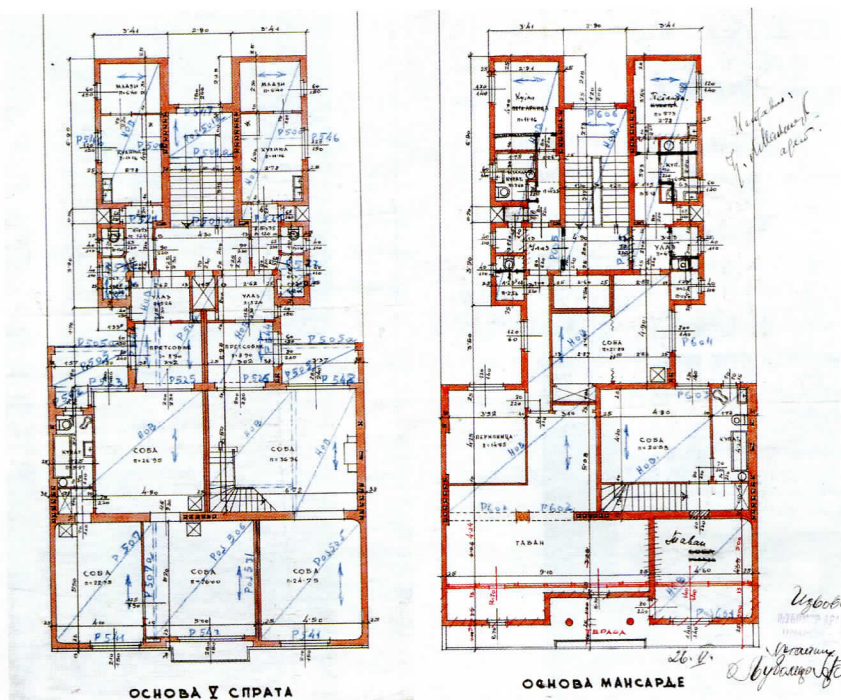
Поред стамбених зграда, Макшејев је 1938. године пројектовао и две виле. Прва је подигнута за Добрилу Савић, за коју је већ раније пројектовао, а овог пута на Дедињу, у Улици Ђорђа Радојловића 35. Прва верзија пројекта потиче из 1937. године, међутим ускоро су уследиле мање измене које су изнедриле далеко прочишћенији израз. Приликом пројектовања виле и породичних кућа, Макшејев се није искључиво окретао модернистичком речнику, већ се често ослањао на постромантичарску струју. Ипак, овај пројекат представља ванредни спој модернизма и романтизма. Иако је вила лишена декорације, волуменски је доста разуђена. У објекат се улази преко простране полукружне терасе, изнад које је балкон који уједно формира надстрешницу. Улазна врата су израђена од ребрasto слаганих летвица, док је у средишњем делу мањи прозор. У приземљу и на спрату су распоређена три окулуса декорисана крстастим гвозденим решеткама. Што се тиче просторне организације, Макшејев не одступа од класичних подела на дневну зону у приземљу и ноћну на спрату, док је послуга била смештена у мансарди уз гардеробу.⁷³ Ентеријер је обиловало геометризованом штуко декорацијом и кружним и правоугаоним розетама. Иако доскора настањен, објекат је данас у дерутном стању и велика је вероватноћа да ће ускоро бити срушен.

Сл. 6. Пројекат стамбене зграде Николе Диковичкој у Његошевој 71, основа приземља, 1938. (извор: ИАБ, ф-XXIV-4-1938)

Друга вила је припадала пилоту Владимиру Стрижевском, за кога је Макшејев већ пројектовао једну стамбену зграду у Земуну. Вила је подигнута на Сењаку, у Улици Владете Ковачевића 10, а имала је подрум, приземље, спрат и мансарду, и у склопу објекта се налазила гаража. Као и код других примера вила и породичних кућа, Макшејев је избегао модернистички речник, већ се више ослањао на елементе шпанског колонијалног стила и народног градитељства, што је био чест избор архитекта и инвеститора крајем четврте деценије.⁷⁴ Тако су овде коришћене решетке од кованог гвожђа на прозорима и грубо омалтерисана фасада. У приземљу се из предсобља приступало холу, радној соби и помоћним просторијама, док је спрат неочекивано био резервисан за салон, трпезарију, кабинет и спаваће собе, а на мансарди су биле још две собе. Салон је имао излаз у зимску башту, која је даље водила ка отвореној тераси.⁷⁵ Вила данас више не постоји и на њеном месту је подигнут други стамбени објекат.

Макшејев је 1938. године пројектовао три вишеспратнице које се могу сврстати у његова најуспелија остварења. Прва је подигнута за Николу Диковичког у Његошевој 71 и састоји се из подрума, приземља, четири спрата и тавана. Оригинална улазна врата су сачувана – двокрилни стаклени улаз с квадратним надсветлом, у раму од белог метала с парапетима. Њихов дизајн је рационалан, с једноставно и функционално решеним рукохватом. Улаз је централно позициониран и неколико степеника ходника воде до пространог вестибила с лифтом у средини (сл. 6). Зидови ходника су обложени мермерним плочама у боји ћилибара, с ниским соклем од сивог мермера. Степенице су прекривене белим мермером са уграђеним металним шипкама за фиксирање стазе. На сваком спрату су се налазила по два стана стандардне просторне организације за међуратни период.⁷⁶ Фасада је изведена у вештачком камену и белом цементу. Макшејев је на овом остварењу применио неке од одлика београдског модернизма, попут заобљених континуираних бал-

Сл. 7. Пројекат стамбено-пословне зграде Даринке Плавшић у Ресавској 27, основа иједног спрата и мансарде, 1938. (извор: ИАБ, ф-VI-5-1938)

кона и наглашених профила око прозора.⁷⁷ Ограде балкона су зидане, перфориране на дну, с металним рукохватима кружног профила. Очуваност детаља на овој грађевини је од посебног значаја за истраживање стамбене архитектуре. Зграда Николе Диховичког представља један од ретких објеката на којима је сачувано звоно за настојника, што сведочи о култури становања у међуратном Београду.⁷⁸

Друга вишеспратница из 1938. године је пројектована за Даринку Плавшић у Ресавској 27. Зграда има подрум, приземље, пет спратова и повучену мансарду с терасом. У приземљу су два локала с магацинима у подруму, док је улаз у зграду централно постављен. Портал је идентичног дизајна као и на стамбеној згради у Његошевој 71, као и улазни хол, који је решен на исти начин, с ходником који води до пространог вестибила с лифтом у средини. Грађевина је са обе стране узидана у блок, али Макшејев је вешто избегао употребу светларника, иако су станови пројектовани на линији тадашњих устаљених образаца. На сваком спрату су

пројектована по два стана, док се на петом спрату и мансарди налазио један дуплекс, што представља преседан за тадашњу стамбену продукцију (сл. 7). Док је пројектом било предвиђено да први спрат буде визуелно издвојен плитким балконом који се простире скоро читавом ширином pročеља, а да горњи спратови остану на линији централне симетрије са средишњим прозорима и излазом на правоугаоне балконе, изведено решење је сасвим супротно постављено. Уместо правоугаоних, балкони су заобљени и постављени на оба краја сваког спрата. Изнад зидане ограде балкона постављени су рукохвати од пониклованих цеви кружног профила са грифованим жичаним плетивом.⁷⁹ Повучена мансарда акцентована је истуреном лођом под стубовима.⁸⁰ Макшејев је на пројекту предвидео постављање јарбола са десне стране мансарде, међутим, он није сачуван.⁸¹ Ентеријер вестибила је обложен мермерним плочама с асиметричним низом овално урезаних надсветала. Посебан детаљ који се ретко среће у стамбеној архитектури тог пе-

Сл. 8. Стамбена зграда Самуила и Маше Закс у Француској 22, 1938. (извор: колекција М. Јуришића)

риода јесте мермерна жардињера постављена са десне стране степеништа у ходнику.⁸²

Сарадња са инжењером Самуилом Заксом, Јеврејином који је такође емигрирао из Русије, омогућила је Макшејеву да свој архитектонски израз доведе до изузетно високог уметничког и техничког нивоа.⁸³ Поред тога што је радио као извођач за неколицину грађевина које је Макшејев пројектовао, Закс је такође био инвеститор три стамбене зграде које се могу сврстати у Макшејевљева најуспелија остварења. Прва међу њима, стамбена зграда Самуила и Маше Закс у Француској 22, представља једно од најпознатијих остварења Леонида Макшејева. Иако је пројектну документацију потписао Закс, за овај објекат Макшејев је награђен признањем за најлепшу фасаду 1938. године (сл. 8).⁸⁴ Упркос чињеници да се није пријавио на конкурс за најлепшу фасаду, Макшејеву је 1939. године додељена једна од четири равноправне награде на основу изласка жирија на терен.⁸⁵ Жири који су чинили професори Техничког фа-

Сл. 9. Стамбено-пословна зграда у Француској 16а, 1939. (фотографија: В. Пућник Прица)

култета – Милан Злоковић (1898–1965), Бранислав Којић (1899–1987) и Драгомир – Драги Јовановић (1881–1947), за зграду породице Закс оценили су да је у *лепој и чистој обради*, те да *успешно решава типичну београдску парцелу с минималним фронтном, а према доушћеном максимуму висине*. Закључили су да је *зналачки распоређен различити ритам отвора у њојединим сјајовима*.⁸⁶ Урош Мартиновић је зграду у Француској 22 истакао као најквалитетнију у опусу Макшејева, док је Александар Кадиевић уочио да је по приступу далеко ближа загребачкој рецепцији интернационалног стила него београдској.⁸⁷ Као и на већини његових грађевина из периода касног модернизма, прочеље је лишено декорације, ликовна обрада је уздржана, а контрасти ублажени.⁸⁸ Архитектонска пластичност постигнута је низом елемената који граде динамику између пуног и празног, попут плитких лођа, француских балкона и прозорских трака у зони мезанина.⁸⁹ Лође и балкони су употпуњени челичним оградама с панелима од мутног стакла,

које је само годину дана раније премијерно применио Момчило Белобрк, на стамбеној згради у истој улици на броју 37.⁹⁰ Приземље је визуелно издвојено и обложено мермером, а посебно се истиче благо увучена улазна партија, где су лево од трокрилног портала стуб и правоугаони прозор мањих димензија.⁹¹ На пројекту је видљиво да је тај прозор требало да буде окулус, међутим, изведено решење је више у духу Макшејевљевог приступа.⁹² Улазни хол одликује рафинирани дизајн светилки, гелендера, пода у мозаику, као и уграђени поштански сандучићи.⁹³ Грађевина има сутерен, приземље, пет спратова и повучени шести. Иако су станови на нижим спратовима стандардно пројектовани, посебну реткост представља дуплекс који заузима пети и шести спрат.⁹⁴ Пети спрат је везан интерним степеништем са шестим, где се налазе спаваће собе са излазом на простране терасе добијене повлачењем последњег спрата.⁹⁵

На линији поетике награђеног решења изведена је и стамбено-пословна зграда у Француској 16а из 1939. године (сл. 9). Зграда је иницијално пројектована за Велибора и Косту Симоновића, да би убрзо била продата Јосифу Руфоу. Грађена је као угловница основе латиничног слова „Л“.⁹⁶ Грађевина се састоји од подрума, приземља, четири спрата и мансарде. У подруму се налазио стан за настојника, у приземљу два локала окренута ка Француској улици, док су две гарсоњере биле смештене ка Господар Јевремовој. Сваки спрат је имао по једну гарсоњеру и један трособни стан, док су се на мансарди, поред још једне гарсоњере, налазили перионица и таван за сушење веша. Иако излази на две улице, Макшејев недвосмислено даје предност фасади из Француске и њој посвећује далеко више пажње. Правоугаони балкони, сличног дизајна као и на згради породице Закс у непосредној близини, надовезују се на истакнути кубус и заједно формирају суспензију између увучених и истурених волумена.⁹⁷ Макшејев вешто супротставља масе и вишеструко акцентује угао продуженим заобљеним балконом првог спрата и несвакидашњим благо закошеним кубичним волуменом. Приземље је визуелно издвојено босираним вештачким каменом,

док су улазна врата решена у карактеристичном маниру аутора. Зидови улазног ходника су обложени вештачким мермером у окер нијансама, прекинутим хоризонталним тракама од бордо мермера. Иако експресивнија, грађевина одаје мање хармоничан утисак од награђене зграде на броју 22.⁹⁸

Поменута 1939. година свакако је била најплоднија у каријери Леонида Макшејева. Те године је реализовао највећи број стамбених и стамбено-пословних зграда, од којих многе завређују посебну пажњу као изврсни примери позног модернизма. Међу њима је и стамбена зграда коју је пројектовао за Срђанку Марковић, у Улици Светозара Марковића 60. Грађевина има подрум, приземље, четири спрата и таван. Макшејев је и у изради овог пројекта успешно избегао коришћење светларника. У приземљу су пројектовани стан и гарсоњера. Прва два спрата имала су по један петособни стан, док су на трећем и четвртном спрату по два стана и гарсоњера. Неуобичајено решење представља стан за настојника који је смештен на тавану.⁹⁹ Први спрат је визуелно издвојен плитком лођом на благо истуреном еркеру, док другим спратом доминирају три трокрилна прозора обједињена широким а плитким балконом. На горњим спратовима су централно позициониране плитке лође. Сокл је изведен у камену, приземље у вештачком сивом камену, а спратови у белом цементу. Софистицирано решење употпуњено је дизајном челичних ограда са стакленим панелима.¹⁰⁰ Улаз је визуелно уприличен на начин карактеристичан за Макшејева – двокрилна стаклена улазна врата с никлованим профилима су у благо увученој квадратној ниши заједно с мањим прозором купатила стана у приземљу.¹⁰¹ Косо постављене никловане шипке су пресвучене дрвеним рукохватима. Зидови ходника обложени су вештачким мермером у окер нијанси. Степениште у белом мермеру води до вестибила с подом у апстрактном мозаику. Вестибил је осветљен уграђеном зидном правоугаоном лампом.

После великог успеха стамбене зграде у Француској 22, брачни пар Закс је од Макшејева наручио 1939. године још један пројекат, на адреси Бирчанинова 10. За разлику од многих ранијих

решења, Макшејев је овде пројектовао колски пролаз са бочним приступањем степеништу. И овде је примењен већ устаљен принцип спратне организације, где су два стана смештена са улице, док је са дворишне гарсоњера. Једино се приземље разликује са две гарсоњере и једним станом.¹⁰² Улаз је смештен лево, док је десно улаз у гаражу. Трокрилни портал има масивну надстрешницу која га раздваја од надсветла. Зидови колског пролаза су обложени травертином уклопљеним с разнобојним подним мозаиком. Посебно иновативно је решена расвета – уместо очекиваних плафоњера, лампе су смештене у калоте од штука. При пројектовању фасаде Макшејев је наставио са успостављањем равнотеже између пуних и празних волумена, плошности и разуђености. Приземље и прва два спрата немају балконе, већ само низове трокрилних прозора. Трећи и четврти спрат имају по један централни балкон, док се на петом простире готово читавом ширином pročеља. Макшејев је овде поновио решење оgrade балкона са Ресавске 27, где је изнад зиданог дела поставио поникловане рукохвате са грифованим жичаним плетивом.

Самуило и Маша Закс су заједно с Јакобом Алкалајем били инвеститори још једног објекта, овог пута стамбено-пословне зграде у Булевару деспота Стефана 22. Макшејев је још једном био ангажован да изради пројекат, иако се на пројектној документацији поново нашао Заксов потпис. Мада интерполирана, зграда је пројектована вешто и функционално, без светларника, с централним грејањем. У приземљу су се с улице налазили локали с магацинима у сутерену, док су са дворишне стране смештене две гарсоњере и соба за портира. На првом и другом спрату су биле просторије приватне клинике, могуће инвеститорке др Маше Закс, као и по један четворособан стан, док су по две гарсоњере биле са дворишне стране. На трећем и четвртом спрату су била по два стана с лица и две гарсоњере с дворишта, док је на мансарди пројектовано пет гарсоњера.¹⁰³ Објекат се по својој естетици и поетици може сврстати међу најуспешнија остварења Леонида Макшејева. Улазна зона је конкавно увучена, отварајући на тај начин простор за два боч-

на улаза у локале и централни у зграду. Плошна фасада изведена је од сивог вештачког камена у приземљу и светле теранове на спратовима. Преовлађујућа мирноћа pročеља потцртана је строгом симетријом, али истовремено оживљена трокрилним и четворокрилним прозорским отворима, као и централно позиционираним правоугаоним балконима.¹⁰⁴ Док су на првом спрату изостављени балкони и доминира низ трокрилних прозора, пети је у потпуности дефинисан балконом који се простире скоро читавом дужином pročеља, као и код Бирчанинове 10. Од другог до четвртог спрата, дуж средишње зоне се налази по пар истоветних правоугаоних балкона са иновативно решеним металним оградама.

Исте године, Макшејев је пројектовао још једну стамбену грађевину, која се такође истиче по свом квалитету – зграда адвоката Драгана Златановића у Косовској 28. У разради пројекта Макшејеву је асистирао архитекта Богдан Стојков, док је извођач поново било предузеће Самуила Закса.¹⁰⁵ Естетика коју је Макшејев овде користио на истој је линији као и код претходних седам поменутих грађевина. Прочеље одликују низови плитких лођа са оградама од армираног стакла, док је фасада израђена од теранове с приземљем у вештачком камену.¹⁰⁶ Транспарентност стаклених панела на челним оградама и овде је дошла до изражаја.¹⁰⁷ Ипак, пажњу привлачи карактеристично решена улазна партија у духу Макшејевљеве поетике.¹⁰⁸ Благо увучен, улазни сегмент обухвата двокрилна врата са бочно постављеним прозором портирске ложе. Иако је визуелно обједињавање улазног портала и прозора и раније примењивао, Макшејев је овде отишао корак даље и уместо класичног прозора поставио стаклени панел величине трећине портала, издељеног на девет једнаких сегмената танким пониклованим профилима. На тај начин је зона улаза постала транспарентнија и ближа решењима попут стамбене зграде у Господар Јевремовој 48 архитекте Владете Максимовића из 1936. године.¹⁰⁹ Алфред Меламед ће већ крајем 1939. године разрадити тему транспарентног улаза на стамбеној згради у Милоша Поцерца 34.¹¹⁰ У приземљу су се

налазила два стана, две гарсоњере, стан настојника и две канцеларије. Неправилна и дубока парцела наметнула је двотрактно решење са два трособна стана ка улици и два двособна ка дворишту.¹¹¹ Као и код већине Макшејевљевих пројеката, последњи спрат је повучен од уличне регулације. Дугачки ходник води до вестибила и степенишне вертикале позициониране дубоко у центар објекта како би повезала улични и дворишни тракт. Ходник и вестибил су луксузно обрађени, са зидовима оплаћеним вештачким мермером у окер нијансама. Део пода до степеништа које води ка вестибилу изведен је у белом мермеру оивиченом тракама бордо мермера, да би после степеница под био поплочан керамичким мозаиком. Расвета је софистицирано решена у виду правоугаоних плафоњера, а посебан детаљ у вестибилу чини уграђено огледало поред поштанских сандучића.¹¹² Као и код стамбене зграде у Милешевској 31, Макшејев је дизајнирао комплексни гелендер заобљеног завршетка, овог пута са дрвеним рукохватом.

Макшејев је 1939. године пројектовао и стамбено-пословну зграду у Кнез Михаиловој 25, за Махмуда Скендера Сафикјурдлија, трговца теписима.¹¹³ Сафикјурдли је био Јерменин из Азербједана, који је с породицом преко Турске дошао у Београд 1922. године. Поред персијских тепиха, трговао је и другом оријенталном робом, па му је пословни успех омогућио да купи плац на елитној локацији и финансира изградњу интерполиране четвороспратнице.¹¹⁴ У приземљу су смештени локали, док су спратови намењени пословним просторијама и становању. Плошно безорнаментално фасадно платно перфорирано је ритмично постављеним прозорским отворима. Балкон у средишту четвртог спрата додатно оживљава смирену фасаду.¹¹⁵ Из исте године је и пројекат пословно-стамбене зграде на углу улица Господар Јевремове и Риге од Фере. Првобитни инвеститор је био Велибор Симоновић, да би током израде пројекта плац био продат породицама Рунфунбајнхуер и Телч. Макшејевљево решење ослањало се на раније искуство пројектовања стамбено-пословне угловнице, те је пројекат прожет модер-

нистичким духом.¹¹⁶ Међутим, на основу ситуације на терену стиче се утисак да објекат или никада није ни подигнут или је у међувремену срушен.

Поред низа препознатљивих грађевина, Макшејев је 1939. године пројектовао и стамбену зграду за Димитрија Стојковића у Баба Вишњиној 46, где је прибегао компромису. Иако је Милан Милановић приметио реминисценције на прошлост, тако ретке у опусу Леонида Макшејева, на основу увида у архивску грађу стиче се утисак да је на иницијално сведеније решење накнадно учртао дијамант квадере, највероватније по жељи наручиоца.¹¹⁷ Резултат је грађевина која се пре може приписати Јовану Бјеловићу него Макшејеву, управо због приземља у рустичном камену, дијамант квадерицама и класичном кровном венцу. Ипак, успео је да задржи оригиналан сведен модернистички дизајн улазних врата. Иако је данас вишеструко надзидана, зграда је пројектована с подрумом, приземљем, три спрата, мансардом и таваном. У приземљу се уз ложу налазио стан настојника, једна гарсоњера и два стана. На првом и другом спрату су с улице била два трособна стана и две гарсоњере с дворишне стране, док су на трећем, уместо два стана једнаке величине, пројектовани један четворособан и један једноособан стан. На мансарди су се налазиле две гарсоњере и два једноособна стана.¹¹⁸

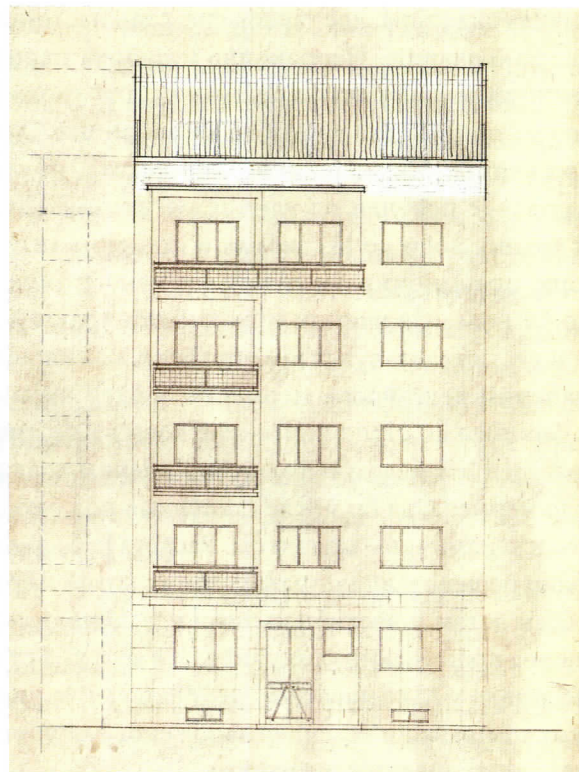
Стамбена зграда Радована Тадића на углу Гвоздићеве и Врањске из 1939. године се може сврстати у скромнија решења. Грађевина има подрум, приземље, спрат и мансарду.¹¹⁹ У згради су оригинално пројектовани девет мањих станова и једна гарсоњера. Фасада је изведена од вештачког камена и шприц малтера. Конвексни угао је перфориран лођама, док је фасада из Гвоздићеве улице оживљена окулусима, као и карактеристично решеним улазним порталом, изнад којег је пројектована још једна лођа. Портал је визуелно уоквирен уз пар мањих правоугаоних прозорских отвора и тај метод дефинисања улазне зоне је у великој мери карактеристичан за Макшејева.¹²⁰ У ентеријеру посебно драгоцен детаљ представљају залучени отвори на подесту сваког спрата, обложени фурниром заједно са ступцем.¹²¹ Нешто конзервативније решење из исте го-

Сл. 10. Стамбено-пословна зграда Сабо Адолфа на ули Максима Горкој и Милешевске, 1940. (извор: колекција М. Јуришића)

дине представља стамбена зграда Павла и Ружице Павлашевић на углу Брегалничке и Кајмакчаланске улице. Фасада је изведена у комбинацији вештачког камена и малтера.¹²² Угао је очекивано наглашен лођама, док је фасада из Брегалничке улице незнатно оживљена низом окулуса и класичним кровним венцем. Најкреативнији сегмент грађевине представља улазни хол који обилује полихромијом захваљујући вештој употреби вештачког мермера. Топли и хладни тонови присутни су како на зидној оплати, тако и на степеништу изведеном у терацу с црвеним бочним тракама. Таваница ходника понавља мотив конзолица с кровног венца и доприноси утиску недовољно софистицираног решења крајње несвојственог Макшејеву.

После вишегодишњег успеха у домену приватне праксе, Макшејеву се 1939. године коначно указала прилика да подигне сопствену кућу на Вождовцу, у Борисављевићевој 81. У сутерену се на-

Сл. 11. Пројекат стамбене зграде Кларе Алкалај у Булевару десјојта Стефана 102, 1940. (извор: ИАБ, ф-XXIX-47-1940)

лазио један мањи стан, вероватно намењен за издавање, док је приземље било за породицу Макшејев. Кућа није имала спрат већ само степениште које је водило до куле где се налазио атеље с терасом. Кућа је била грубо омалтерисана са соклом од вештачког камена.¹²³ Кућа и данас постоји, али је њен изглед драстично измењен. Поред своје породичне куће, исте године је пројектовао и кућу за Фриду и Бориса Николајева на Котеж-Неимару, у Интернационалних бригада 54. Кућа се састојала од сутерена, приземља и спрата, али је накнадним надзиђивањем добила још један спрат и изгубила изворни склад. Због пада терена, у сутерену се налазио један стан уз дрвару и перионицу. Приземље и спрат је заузимао по један простран и репрезентативан стан.¹²⁴ Објекат се стилски надовезује на породичну кућу архитектке. Грађевина је решена асиметрично, где десно оријентисан повучен улаз чини визуелну контратежу лођи на спрату, акцентованој еле-

гантно дизајнираном оградом од кованог гвожђа. Иако је пројектом превиђено исто решење улазних врата као и код виле Добриле Савић, уместо рибље кости, дрвене летвице су слагане усправно, а полукружно завршена форма улаза је поновљена и на малом прозору врата. Изнад улаза се налазе фењер и декоративна трака од ћерамиде. Сокл је изведен у рустичном камену, док је фасада грубо омалтерисана с насумично уметнутим каменим блоковима. Те године Макшејев је пројектовао и неколицину мање значајних грађевина, породичне куће Софије Трмчић у Горничевској 20,¹²⁵ Тодора Радуловића у Веле Нигринове,¹²⁶ Станише Катанића, пуковника у пензији, у Адмирала Вукотића 7,¹²⁷ и Радмиле и Љубише Виторовића у Војислава Илића 47.¹²⁸

Стамбено-пословну и две стамбене зграде изузетно високог квалитета, како у уметничком погледу тако и по питању израде, пројектовао је 1940. године. Прво је за предузимача Сабо Адолфа пројектовао стамбено-пословну зграду на углу Максима Горког и Милешевске. То је визуелно веома успешно решена угловница која дефинише читав градски блок попут урбаног репера (сл. 10).¹²⁹ Фасада је изведена од продужног малтера с белим цементом и соклом од вештачког камена, а до данас је у врло добром стању. Бочне фасаде су решене једноставно, акцентоване централно позиционираним полукружно завршеним балконима. Иако нетипични за Макшејевљево стваралаштво, балкони доносе ритмичност и разиграност иначе мирној фасади. Прочеље је нешто разуђеније замишљено и висински се истиче у односу на бочна крила. Од посебног значаја су транзене у форми осам кружних перфорација испред прозора помоћних просторија. Први пут примењени у београдској архитектури, такви детаљи ће најавити наступајућу естетику послератне модерне.¹³⁰ Мансарду одликује пар увучених лођа, које као да кореспондирају са широм лођом првог спрата.¹³¹ Улаз је централно постављен с пространим вестибилем, решеним крајње сведено, обрађеним у камену и с подом у керамичком мозаику, откривајући одмерен и уздржан сензибилитет архитекте.¹³² Плафон је изнад поштанских сандучића спуштен и у њега су уграђене округле светиљ-

ке.¹³³ У приземљу су смештени – два локала, кафана и пекара, као и четири гарсоњере. На првом и другом спрату се налазе по три стана, док трећи и четврти имају и по гарсоњеру. На мансарди две гарсоњере излазе на простране терасе.¹³⁴ Димитрије М. Леко (1887–1964) позитивно је оценио грађевину, похваливши њене добро савладане пропорције.¹³⁵

Друга стамбена зграда подигнута је за Клару Алкалај у Булевару деспота Стефана 102 (сл. 11). Грађевина је имала подрум, приземље, четири спрата и таван. Од приземља до трећег спрата пројектована су по три стана, док је четврти имао два стана и гарсоњеру. С обзиром на то да зграда више не постоји и да нису пронађене фотографије из периода пре рушења, њен изглед се може реконструисати на основу пројектне документације. Макшејев је и на овом пројекту исказао своју већ устаљену модернистичку естетику. Централно постављена улазна партија је била благо увучена, са двокрилним стакленим вратима с леве и прозором портирове собе с десне стране. Спратове је одликовао низ од по три трокрилна прозора, с тим што је лева вертикала имала и плитке квадратне балконе. Последњи спрат се и овде разликовао, јер је у средишњој зони додат још један балкон. На основу скице прочеља, делује да су ограде балкона биле од грифованог жичаног плетива.¹³⁶

Трећа зграда је пројектована за браћу Дамјановић у Кумановској 12 и њена изградња је завршена 1941. године.¹³⁷ Зграда има подрум, приземље, три спрата и мансарду и просторна организација решена је на сличан начин као у Косовској 28, с тим што је овде парцела била дубока али правилна. Дугачки ходник са два сегмента од по четири степеника, фланкираних заобљеним зиданим испустима, води до вестибила и степенишне вертикале. Читав ходник је обложен комбинацијом вештачког бордо и природног мермера у боји ћилибара, док је таваница прекривена мрежастом ромбоидном штучо декорацијом. Макшејев је нарочиту пажњу посветио вестибилу, где је поновио нека од претходних решења, попут уграђених поштанских сандучића и гелендера (сл. 12).¹³⁸ Степениште је изведено у комбинацији црвеног и сивог тераца. Супротно очекивањима, лифт није пројектован уз степениште, већ преко

Сл. 12. Ходник стамбене зграде браће Дамјановић у Кумановској 12, 1940–1941. (фотографија: В. Путињик Прица)

пута. Лифт је пројектовао инжењер Сима Каљуски (1910–1941), и његов елаборат, који се чува у Историјском архиву Београда, представља један од најранијих комплетно сачуваних пројеката за лифт у стамбеној згради.¹³⁹ У приземљу се налазе три стана, гарсоњера, канцеларија и портирска ложа, док спратови имају стандардну организацију са два стана са улице и два дворишна. Мансарда је и овде повучена како би се формирала тераса за два стана, поред којих су још две гарсоњере, перионица, пегларница и таван.¹⁴⁰ Улазни портал је решен у форми уже верзије трокрилних врата с квадратним надсветлом које заузима чак трећину укупне површине портала. Као и на многим претходним пројектима, поникловани рам држи стаклене панеле, међутим, уметање уских профила који по вертикали деле крила портала представља једно веома софистицирано решење. Фасада је изведена од вештачког камена и до данас

је у веома добром стању. Иако нису последња остварења у београдском опусу Макшејева, Милан Миловановић је с правом закључио да стамбене зграде у Кумановској 12 и Максима Горког 1 представљају његову завршну реч, заокруживши једну специфичну модернистичку поетику.¹⁴¹

Поред наведених значајних остварења из 1940. године, Макшејев је израдио и пројекат надзиђивања и преправке куће инжењера Живорада Поповића у Захумској 24. Оригинално решење је потписао инжењер Драго Јојић 1926. године, а Макшејев је дозидао други спрат и извршио мање измене у ентеријеру, без драстичних корекција на фасади.¹⁴² Поред стамбене архитектуре, 1940. године је пројектовао и Фабрику чарапа Јосифа Телера, Соломона Барарона и Јосипа Корјана, у Вишњичкој 92. Била је то приземна производна хала за 30 радника, с портирницом, собом за преглед радника, гардеробом, тоалетима, радним простором и трпезаријом. Хала је изведена у армиранобетонској конструкцији с носећим стубовима, што је пружало могућност постављања великих прозора ради добре осветљености.¹⁴³ Иако није имао нарочито искуства у пројектовању индустријске архитектуре, Макшејев је у потпуности одговорио на потребе производног постројења.

Последње реализовано остварење могло би, парадоксално, да се по изразу сврста међу прва. Реч је о згради др Војислава Јовановића у Улици патријарха Гаврила 4, из 1941. године. Грађевина има подрум, приземље и два спрата са по једним четворособним станом на сваком. Зграда је делимично узидана у блок, с капијом у функцији колског пролаза са десне стране. Преовлађује утицај француског академизма, толико несвојственог Макшејеву, нарочито почетком пете деценије. Ипак, у просторној организацији станова је видљив његов рационални приступ, са избегавањем светларника и нефункционалних решења.¹⁴⁴

Закључак

Београдски опус Леонида Макшејева обележио је архитектуру југословенске престонице то-

ком четврте деценије XX века. Његово богато и разноврсно стваралаштво ипак одликује снажан ауторски печат. Осим неколико остварења која представљају више изузетак него правило, у његовој архитектури преовлађивало је одсуство декоративности и фасадне скулптуре, чиме се у извесној мери издвајао од већине својих колега и земљака који су после Октобарске револуције емигрирали из Русије у Краљевину СХС.¹⁴⁵ Податак да је студирао код архитектке Виктора Ковачића на Техничкој високој школи у Загребу сведочи о специфичном и квалитетном образовању, које се методолошки и тематски ипак разликовало од програма на Архитектонском факултету у Београду. Чини се да су управо године студирања у Загребу утицале на то да се веома брзо и лако окрене модерној архитектури на један крајње отворен и слободан начин. Макшејев је уз Сташевског, Крата и Медведева припадао групи емиграната из Русије који су прихватили принципе модерне архитектуре под непосредним утицајем српских модерниста.¹⁴⁶ Међутим, Макшејев није користио експресивност волумена попут српских модерниста који су нагињали романтичном приступу модернизму.¹⁴⁷ У свом београдском опусу, а нарочито од 1935. године, Макшејев је на сваком прочељу успостављао изванредан визуелни баланс без употребе „јефтиних ефеката“ или декоративних мотива. Његов метод је близак поетици Владете Максимовића,¹⁴⁸ Алфреда Меламеда¹⁴⁹, Мише Манојловића и Исака Азриела.¹⁵⁰ Као и Меламед, Макшејев је на великом броју пројеката сарађивао са Самуилом Заксом, што имплицира да је Закс одиграо важну улогу у креирању позног модернизма, не само као инжењер и извођач већ и као инвеститор.¹⁵¹ Међутим, иако је Макшејевљево стваралаштво обележио ванредан осећај за хармонију у пројектовању безорнаменталне стамбене архитектуре, на пољу просторне организације станова није дао значајнији допринос. Иако су станови које је пројектовао у великој мери функционално решени, уз нарочито вешто избегавање светларника и недовољно осветљених просторија, шеме углавном одражавају устаљен принцип пројекто-

вања у међуратном периоду. Једини помаци на пољу типологије станова који се могу издвојити јесу решење стамбене зграде у Мирослава Тирша 9 и дуплекси које је имао прилике да пројектује у Француској 22 и Ресавској 27.

Поред градитељског опуса високог квалитета, обележеног мањим бројем компромисних решења и стилске дисперзије, намеће се питање зашто се историографија није у већој мери посветила истраживању стваралаштва Леонида Макшејева. Разлози се најпре могу тражити у недовољној присутности архитектке на тадашњој стручној сцени. Колико је до сада познато, није био члан Удружења југословенских инжењера и архитеката (УЈИА), Клуба архитектата, па чак ни Групе архитектата модерног правца (ГАМП). Такође није познато да је био члан групе руских уметника К. Р. У. Г. Осим недостатка активности у струковним удружењима, није забележено да је излагао на изложбама које су се редовно одржавале у том периоду. Мотиви Макшејевљеве повучености из јавног живота могле би се евентуално додатно појаснити да постоји сачувана лична заоставштина. Међутим, емиграција у неколико земаља на више континената и непостојање директних наследника додатно отежава целокупно сагледавање његове личности и дела. Упркос покушајима, до данас остаје непознато да ли је Макшејев остварио значајан градитељски опус у Венецуели.¹⁵² Ипак, када је реч о београдском опусу, чак 21 објекат се налази на подручјима просторних културно-историјских целина, што је више од половине сачуваних грађевина из његовог стваралаштва. Макшејевљева остварења су у великој мери допринела дефинисању историјске модернистичке целине Земуна, која нажалост још није проглашена за просторну културно-историјску целину. Ипак, ниједно његово остварење није заштићено као споменик културе.

Др Владана Б. Путник Прица,

историчар уметности,

виши научни сарадник

Универзитет у Београду – Филозофски факултет
vladana.putnik@bg.ac.rs

НАПОМЕНЕ:

- 1] Кадиевић 1994; 1998–1999; 2002–2003; Kadijević, Đurđević 2001; Кадиевич 2008; Просен 2013; Prosen 2016.
- 2] <https://gerbovnik.ru/arms/398.html> [27. 1. 2023]. За помоћ у вези са историјатом породице Макшејев захваљујем Елвири Ибрагимовој.
- 3] Отац Захар Макшејев је по доласку у Краљевину СХС био запослен као референт за женске институте при Главном школском савету за руске школе Министарства просвете, да би по пензионисању прешао из Новог Бечеја да живи са сином и снајом у Београд. Видети: Сибиновић 1994: 276; Миловановић 2004а: 13; Бубнов 2017: 139–140.
- 4] Вера Макшејева преминула је на избегличком броду 1920. године. Видети: Бубнов 2017: 139–140. О сродству са Иваном Григоровичем-Барским видети: <http://www.golubinski.gu/grigorovich/ivan.html> [15. 3. 2023]
- 5] *Новое русское слово*, 15. март 1969: 3, 4; Косик 2010: 365.
- 6] Radović Маћеčić и Laslo 1997: 161; Begović 2003: 119; Косик 2010: 365; Kadijević 2018: 314.
- 7] ИАБ, картон житеља, Леонид Макшејев.
- 8] Косик 2010: 365. За помоћ у проналажењу избегличког картона захваљујем Ирени Матић, референту Одељења за културу у Руском дому.
- 9] *Новое русское слово*, 15. март 1969: 3.
- 10] Умрлица објављена у новинама *Новое русское слово* (8. 2. 1969): 6; Косик 2010: 365.
- 11] Косик 2010: 365.
- 12] Вујовић 1994: 57; Миловановић 2004а: 13.
- 13] Кадиевић 1994; Миловановић 2004а; 2004б; 2004в; Косик 2007; Кадиевич 2008: 328, 332; Kadijević 2018.
- 14] Маневић 1999: 120; 2008: 253; Vogunović 2005: 510.
- 15] Enciklopedija likovnih umetnosti 1972; Gordić 1972; Likovna enciklopedija Jugoslavije 1987; Гордић и Павловић Лончарски 2001; Милашиновић Марић 2002; Српски биографски речник 2011.
- 16] Кадиевић 1994: 298.
- 17] Миловановић 2004в: 13; Бубнов 2017: 451.
- 18] Martinović 1973: 25, 69.
- 19] Јовановић 2006: 429.
- 20] Косик 2010: 336.
- 21] Kadijević 2018: 314.
- 22] Миловановић 2004а: 13.
- 23] *Време*, 24. октобар 1930: 5.
- 24] *Исјо*; ИАБ, картон житеља, Леонид Макшејев; Анђић 2005: 288; Латинчић 2011: 195; Мишић 2022: 252.
- 25] Миловановић 2004в: 13; Kadijević 2018: 314.
- 26] Дуловић и Миловановић 2017: 83.
- 27] ИАБ, фонд ОГБ, ф III–15–1932.
- 28] Дабижић 2007: 67.
- 29] АОЗ, бр. одобрења 285, 311.
- 30] АОЗ, бр. одобрења 10, 73.
- 31] Миловановић 2004б: 13.
- 32] ИАБ, фонд ОГБ, ф VI–26–1933.
- 33] ИАБ, фонд ОГБ, ф VIII–20–1934.
- 34] ИАБ, фонд ОГБ, ф XIII–22–1933. Зграда је касније надзирана, попримивши сасвим другачији изглед.
- 35] ИАБ, фонд ОГБ, ф XII–1–1934. Кућа је данас драстично измењена.
- 36] ИАБ, фонд ОГБ, ф IV–19–1934. Кућа је срушена.
- 37] ИАБ, фонд ОГБ, ф XIII–16–1934. Кућа је срушена.
- 38] ИАБ, фонд ОГБ, ф XVII–31–1934.
- 39] Милетић Абрамовић 2002: 206, 208; Просен 2011.
- 40] ИАБ, фонд ОГБ, ф IX–34–1935.
- 41] ИАБ, фонд ОГБ, ф XV–37–1935.
- 42] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXIV–35–1932.
- 43] ИАБ, фонд ОГБ, ф V–33–1922.
- 44] ИАБ, фонд ОГБ, ф III–4–1925.
- 45] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXIII–44–1935; Боровњак 2013: 41; Нешковић 2021: 104–105; Тимофејевић, Живановић и Мандић 2021: 56.
- 46] *Време*, 28. октобар 1937: 10.
- 47] Необјављено истраживање проф. др Александра Кадиевића; Кадиевић 1996: 82–83; Миловановић 2004а: 13.
- 48] Миловановић 2004б: 13.
- 49] ИАБ, фонд ОГБ, ф XVII–15–1935.
- 50] ИАБ, фонд ОГБ, ф III–15–1936.
- 51] ИАБ, фонд ОГБ, ф XV–20–1936.
- 52] Дабижић 2007: 67.
- 53] АОЗ, број одобрења 101, 154.
- 54] Дабижић 2007: 67.
- 55] АОЗ, број одобрења 274, 443. О архитекти Јовану Корки видети: KORKA, Jovan, *Hrvatski biografski leksikon* (mrežno izdanje), Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“; <https://bl.lzmk.hr/clanak/10034> [6. 6. 2023]; Kahle 2017: 260–261.
- 56] ИАБ, фонд ОГБ, ф V–25–1925.
- 57] ИАБ, фонд ОГБ, ф III–24–1927. Зграду је 1927. године пројектовао Владимир Билински, а Макшејев је израдио пројекат преправке и дозиђивања мансарде. Зграда је срушена.
- 58] ИАБ, фонд ОГБ, ф VIII–11–1930.
- 59] ИАБ, фонд ОГБ, ф XI–4–1937.
- 60] ИАБ, фонд ОГБ, ф VII–24–1937.
- 61] ИАБ, фонд ОГБ, ф XVIII–66–1937.
- 62] ИАБ, фонд ОГБ, ф XX–31–1937.
- 63] Уместо тавана је неадекватно адаптирана мансарда, највероватније крајем 20. века, чиме је иначе скромно решење додатно естетски деградирано.
- 64] ИАБ, фонд ОГБ, ф II–10–1937.
- 65] ИАБ, фонд ОГБ, ф II–37–1937.
- 66] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXVIII–21–1937.
- 67] ИАБ, фонд ОГБ, ф III–24–1932.

- 68] ИАБ, фонд ОГБ, ф V–33–1933.
- 69] Путник Прица 2021а: 112.
- 70] Вукотић 1996; Путник Прица 2021б: 130.
- 71] ИАБ, фонд ОГБ, ф XVI–15–1938.
- 72] ИАБ, фонд ОГБ, ф XVI–19–1938.
- 73] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXII–100–1937.
- 74] Путник Прица 2021а: 284–293.
- 75] ИАБ, фонд ОГБ, ф VII–1–1938.
- 76] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXIV–4–1938.
- 77] Миловановић 2004: 13.
- 78] Путник Прица 2021а: 137.
- 79] Миловановић 2004б: 13.
- 80] *Исто*.
- 81] ИАБ, фонд ОГБ, ф VI–5–1938.
- 82] Миловановић 2004б: 13.
- 83] ИАБ, картон житеља, Самуило Закс.
- 84] ИАБ, фонд ОГБ, ф XI–9–1938; Martinović 1973: 69; Просен 2014: 63; Стефановић 2014: 289–290.
- 85] *Правда*, 5. фебруар 1939: 5; Политика, 4. фебруар 1939: 13; *Време*, 4. фебруар 1939: 12; Покрајац 2021: 46.
- 86] *Полиџика*, 4. фебруар 1939: 13. О професору Драгомиру Јовановићу видети: Ђрбић 2018: 287.
- 87] Martinović 1973: 69; Kadijević 2018: 314.
- 88] Необјављено истраживање проф. др Александра Кадијевића.
- 89] Дуловић и Миловановић 2017: 18.
- 90] Путник Прица 2021а: 91.
- 91] Дуловић и Миловановић 2017: 19; Kadijević 2018: 314.
- 92] ИАБ, фонд ОГБ, ф XI–9–1938.
- 93] Дуловић и Миловановић 2017: 19; Путник Прица 2021: 137.
- 94] Дуловић и Миловановић 2017: 19.
- 95] Путник Прица 2021а: 145.
- 96] Kadijević 2018: 314.
- 97] Путник Прица 2021а: 91.
- 98] Необјављено истраживање проф. др Александра Кадијевића.
- 99] ИАБ, фонд ОГБ, ф X–18–1939.
- 100] Путник Прица 2021а: 92.
- 101] Дуловић и Миловановић 2017: 58.
- 102] ИАБ, фонд ОГБ, ф IX–20–1939.
- 103] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXXV–82–1939.
- 104] Путник Прица 2021а: 92.
- 105] Дуловић и Миловановић 2017: 31.
- 106] Стефановић 2014: 290; Дуловић и Миловановић 2017: 30–31.
- 107] Путник Прица 2021а: 92.
- 108] *Нав. дело*: 120.
- 109] Дуловић и Миловановић 2017: 16–17; Путник Прица 2019: 146.
- 110] Путник Прица 2019: 146.
- 111] ИАБ, фонд ОГБ, ф II–17–1939.
- 112] Дуловић и Миловановић 2017: 31.
- 113] Костић 2000: 173–174; Vojunović 2005: 510; Kadijević 2018: 314.
- 114] Матовић 2017: 254.
- 115] Необјављено истраживање проф. др Александра Кадијевића.
- 116] ИАБ, фонд ОГБ, ф XVIII–15–1939.
- 117] ИАБ, фонд ОГБ, ф III–3–1939; Миловановић 2004: 13.
- 118] ИАБ, фонд ОГБ, ф III–3–1939.
- 119] Мансарда је у међувремену претворена у спрат.
- 120] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXX–13–1939.
- 121] Путник Прица 2021а: 138.
- 122] ИАБ, фонд ОГБ, ф VII–3–1939.
- 123] ИАБ, фонд ОГБ, ф X–14–1939.
- 124] ИАБ, фонд ОГБ, ф XI–7–1939.
- 125] ИАБ, фонд ОГБ, ф VIII–117–1939.
- 126] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXXVII–55–1939. Иако нигде није забележена тачна адреса, на основу ситуације на терену може се закључити или да је кућа у међувремену срушена или да је у питању објект на углу Јована Рајића 14 и Веле Нигринове, јер постоје сличности између овог објекта и пројекта.
- 127] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXIII–9–1938. Кућа је срушена.
- 128] ИАБ, фонд ОГБ, ф III–21–1939. Кућа је срушена.
- 129] Марковић 2019: 377.
- 130] Путник Прица 2021а: 171–172.
- 131] Дуловић и Миловановић 2017: 66–67.
- 132] Миловановић 2004в: 13.
- 133] Дуловић и Миловановић 2017: 68.
- 134] ИАБ, фонд ОГБ, ф III–16–1940.
- 135] Миловановић 2004в: 13.
- 136] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXIX–47–1940.
- 137] Миловановић 2004в: 13.
- 138] Путник Прица 2021а: 137.
- 139] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXIII–10–1940. О Сими Каљуском видети: ИАБ, картон житеља, Сима Каљуски; ИАБ–42–K416–405.
- 140] ИАБ, фонд ОГБ, ф XXIII–10–1940.
- 141] Миловановић 2004в: 13.
- 142] ИАБ, фонд ОГБ, ф XVII–6–1926.
- 143] ИАБ, фонд ОГБ, ф XVIII–36–1940.
- 144] ИАБ, фонд ОГБ, ф VI–14–1941.
- 145] Марковић 2019: 430.
- 146] Кадиевич 2008: 332.
- 147] Необјављено истраживање проф. др Александра Кадијевића.
- 148] То је нарочито видљиво на примеру стамбене зграде Душана Ђорђевића у Господар Јевремовој 48 из 1939. године. Видети: Дуловић и Миловановић 2017: 16.
- 149] Путник Прица 2019.
- 150] Дуловић и Миловановић 2017: 22–23.
- 151] Путник Прица 2019: 138.
- 152] Током истраживања контактирано је са истраживачима из Венецуеле, међутим, њима није познато име Леонида Макшејева.

ЛИТЕРАТУРА:

- Анђић, Ј.** (2005), Чиновничка колонија од настајања до нестајања, *Годишњак града Београда* LII (Београд): 281–296.
- Арсењев, А.** (1994), *Биографски именик руских емиграната*, у: Руска емиграција у српској култури XX века, зборник радова, II том, ур. М. Сибиновић, М. Межински и А. Арсењев, Београд: Филолошки факултет.
- Begović, M.** (ur.) (2003), *Arhitekt Viktor Kovačić: život i djelo*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Bogunović, S. G.** (2005), *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka* : arhitektura, arhitekti, pojmovi, 1, Архитектура, Београд: Београдска књига.
- Боровњак, Ђ.** (2013), *Верски објекти у Београду* : пројекти и остварења у документима Историјског архива Београда, каталог изложбе, Београд: Историјски архив Београда.
- Бубнов, Н. М.** (2017), *Сквозь череду йойшерь: воспоминания*, Руский путь.
- Вујовић, Б.** (1994), *Улога руских уметника у развоју ликовне културе у Србији*, у: Руска емиграција у српској култури XX века, зборник радова, II том, ур. М. Сибиновић, М. Межински и А. Арсењев, Београд: Филолошки факултет.
- Вукотић, М.** (1996), *Архитектура Момчило Белобрк*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Gordić, G.** (1972), *Biografije*, u: Srpska arhitektura 1900–1970, katalog izložbe, Београд: Музеј савремене уметности.
- Гордић, Г., Павловић Лончарски, В.** (2001), *Руски архитектуре у Београду*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда : Скупштина града Београда.
- Грбић, Б., Јордановић, Б.** (2018), *Прејед насџаве на Лицеју, Великој школи и Универзитету 1838–1914*, Београд: Универзитет у Београду.
- Дабжић, А.** (2007), Модернистичка целина Земунa, *Наслеђе* VIII (Београд): 61–70.
- Дуловић, В., Миловановић, М.** (2017), *Архитектура за комуникацију*, Београд: Тачка комуникације.
- Enciklopedija likovnih umetnosti* (1972), Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod.
- Јовановић, М.** (2006), *Руска емиграција на Балкану 1920–1940*, Београд: Чикоја.
- Јуче је славила обновљена црква Свете Петке у Горњем Граду (1937), *Време*, 28. октобар: 10.
- Кадиевић, А.** (1994), *Изложбе руских архитектура у Београду између два светска рата*, у: Руска емиграција у српској култури XX века, зборник радова, II том, ур. М. Сибиновић, М. Межински и А. Арсењев, Београд: Филолошки факултет.
- Кадиевић, А.** (2002–2003), Улога руских емиграната у београдској архитектури између два светска рата, *Годишњак града Београда* XLIX–L: 131–142.
- Кадиевич, А.** (2008), *Основные исторические, идеологические и эстетические аспекты архитектуры русской эмиграции в Югославии 1920–1950-х гг.: исследование, интерпретация, оценка*, в: Леикинд, Изобразительное искусство, архитектура и искусствоведение Русского зарубежья, ред. О. Л., Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин.
- Kadijević, A.** (2018), Djelatnost ruskih arhitekata emigranata u Hrvatskoj i Jugoslaviji (1920.-1980.), *Prostor* 26/2 (Zagreb): 308–319.
- Kadijević, A., Đurđević, M.** (2001), Russian Emigrant Architects in Yugoslavia (1918–1941), *Centropa* 1/2: 139–148.
- Kahle, D.** (2017), Architectural Work of Georg Kiverov, Jovan Korka and Đorđe Krekić in Zagreb 1926–1940, *Prostor* 25/2 (Zagreb): 256–271.
- Која од престоницких зграда сазиданих за последње три године има најлепшу фасаду? (1939), *Полишка*, 4. фебруар: 13.
- Косик, В. И.** (2007), *Что мне до вас, москвовые Белграда?* Москва: Российская академия наук - Институт славяноведения.
- Косик, В. И.** (2010), *Русские краски на Балканской палиише*, Москва: Институт славяноведения Российской академия наук.
- Костић, М.** (2000), *Ујон Београда*, књ. 2, Послови и дани трговца, привредника и банкара у Београду XIX и XX века, Београд: Библиотека града Београда : ПС „Грмеч“, „Привредни преглед“ : Историјски архив Београда : Завод за заштиту споменика културе града Београда.
- Кроз Министарства (1930), *Време*, 24. октобар: 5.
- Латинчић, О.** (2011), Валериј Владимирович Сташевски (1882–?) у Београду : Подаци из архивске грађе Историјског архива Београда, *Наслеђе* XII (Београд): 169–196.
- Likovna enciklopedija Jugoslavije* (1987), Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
- Мајсторовић, В., Маневић, З.** (ур.) (1994), *Време архитектуре: врхунске личности српској традицији у двадесетом веку*, Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије : Савез архитеката Србије : Институт за историју уметности Филозофског факултета у Београду.
- Маневић, З.** (ур.) (1999), *Лексикон српских архитектура*, Београд: Клуб архитеката, Грађевинска књига.
- Маневић, З.** (ур.) (2008), *Лексикон неимара*, Београд: Грађевинска књига.
- Марковић, И. Р.** (2019), *Архитектура ујонних грађевина у Београду (1865–2010)*, докторска дисертација, Београд: Универзитет у Београду – Филозофски факултет.

- Martinović, U.** (1973), *Moderna Beograda : arhitektura Srbije između dva rata*, Beograd: Naučna knjiga.
- Матовић, М.** (2017), *Јермени у Чачку 1885–1950*, Чачак: Народни музеј Чачак.
- Милашиновић Марић, Д.** (2002), *Водич кроз модерну архитектуру Београда*, Београд: Друштво архитеката Београда.
- Милетић Абрамовић, Љ.** (2002), *Архитектура резиденција и вила Београда 1830–2000*, Београд: Карић фондација.
- Миловановић, М.** (2004а), Леонид З. Макшејев (I) : Поразни забрав, *Врачарски гласник* 7 (Београд): 13.
- Миловановић, М.** (2004б), Леонид З. Макшејев (II) : Укус највишег реда, *Врачарски гласник* 8 (Београд): 13.
- Миловановић, М.** (2004в), Леонид З. Макшејев (III) : Сећање на прошлост, *Врачарски гласник* 9 (Београд): 13.
- Мишић, Б.** (2022), *Средња Европа и Београд: архитектонски уједињаји 1919–1941*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда : Институт за савремену историју.
- Најлепше фасаде нових београдских кућа награђене су наградама Клуба архитеката (1939), *Време*, 4. фебруар: 12.
- Нешковић, М.** (2021), *Београдска ивржава: од војног ујвђења до споменика културе*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда : Универзитет у Београду – Архитектонски факултет.
- Памяти архитектора Л. З. Максеева (1969), *Новое русское слово*, 15. март: 3.
- Покрајак, М.** (2021), Београдски архитекта Миливоје Тричковић (1895–1981), *Наслеђе XXII* (Београд): 37–58.
- Постављења у Министарству грађевина (1930), *Време*, 24. октобар: 5.
- Просен, М.** (2011), О архитектури виле професора Душана Томића на Дедињу, *Годишњак града Београда LVIII* (Београд): 125–140.
- Просен, М.** (2013), *Руски архитектни емигранти – архитектура као меморија*, у: Простори памћења, Том 1, ур. А. Кадијевић, М. Попадић, Београд: Одељење за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду.
- Просен, М.** (2014), *Ар деко у српској архитектури*, докторска дисертација, Београд: Универзитет у Београду – Филозофски факултет.
- Prosen, M.** (2016), The participation of Russian architects and sculptors in making the Art Deco architecture in Serbia, *Actual Problems of Theory and History of Art: Collection of articles*. Vol. 6, (eds. A. V. Zakharova, S. V. Maltseva, E. Yu. Stanyukovich-Denisova St. Petersburg, NP-Print Publ.): 624–634.
- Путник Прица, В.** (2019), Прилог проучавању стамбене архитектуре Алфреда Меламеда у Београду (1933–1941), *Наслеђе XX* (Београд): 137–150.
- Путник Прица, В.** (2021а), *Стамбена архитектура Београда 1918–1941*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда : Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Путник Прица, В.** (2021б), Од академизма до ауторске архитектуре: стваралаштво Фрање Урбана у Београду (1924–1937), *Наслеђе XXII* (Београд): 115–137.
- Radović Mahečić, D., Laslo, A.** (1997), Viktor Kovačić – promotor hrvatske moderne arhitekture, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 21 (Zagreb): 143–165.
- Резултат конкурса за најлепшу фасаду у Београду (1939), *Правда*, 5. фебруар: 5.
- Српски биографски речник* (2011), Нови Сад: Матица српска.
- Стефановић, Т.** (2014), *Токови у српској архитектури (1935–1941)*, докторска дисертација, Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Тимофејев, А., Живановић, М. и Мандић, С.** (2021), *Руска емиграција у Београду од 1920-их до 1950-их*, каталог изложбе, Београд: Историјски архив Београда.

Summary: VLADANA PUTNIK PRICA

THE BELGRADE OPUS OF ARCHITECT LEONID MAKSHEEV (1925–1941)

Among the works of Russian architects who immigrated to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes after the October Revolution, those of Leonid Maksheev stand out in particular due to their quality. Maksheev originally followed in his father's footsteps and graduated from the Page Corps military academy in St. Petersburg, before being actively involved in World War I and the Russian Civil War. After his arrival in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, he enrolled

List of Figures

- Fig. 1 Project for Martin Pilinger's house at Slobodanke Danke Savić 35, 1935 (source: IAB, f–IX–34–1935)

in architecture studies under Viktor Kovačić at the Technical Vocational School in Zagreb. He graduated in 1925, subsequently moving to Belgrade. His first independent works date from 1930, with the early period of his creativity being marked by a series of stylistically heterogeneous constructions, predominantly modest family houses. The first building that stood out for its quality was a villa at Slobodanke Danke Savić 35, (1935) containing elements of Belgrade Modernism and Art Deco. In the same year, Maksheev signed Korunović's project for the Chapel of Saint Petka in Belgrade Fortress, the first of three such cases that are known today.

The year 1935 was a significant turning point for Maksheev in many ways, not least because in that year he created a project that would mark the beginning of the defining of his authorial expression. This was a residential and commercial building at Njegoševa 8, which is characterized by a measured, or restrained, so to speak, artistic expression that would also become characteristic of his future projects, such as residential buildings at Molerova 44 (1937), Njegoševa 71 (1938) and Resavska 27 (1938). He would deliver a slightly more expressive form with three residential buildings in Miroslava Tirša in Zemun in 1936. However, there were also cases where he adhered more closely to the Belgrade interpretive bent of Modernism, as was the case with his mixed residential-commercial building at the corner of Nušićeva 20 and Majke Jevrosime (1936) and residential building at Majke Jevrosime 48 (1937). In parallel with residential and commercial buildings, he also designed villas, where he often incorporated details derived from Romanticism, such as those at Vladimira Gaćinovića 12 (1936) and Vladete Kovačevića 10 (1938), as well as at his own house at Borisavljevićeva 81 (1939). However, accomplishments such as the two villas of Dobrila Savić, at Kralja Vukašina 1 (1937) and Đorđa Radojlovića 35 (1938), testify to his successful implementation of Modernism.

His most famous – and arguably his most significant – achievement is the residential building of Samuilo Zaks at Francuska 22, dating to 1938, which was a recipient of the Most Beautiful Facade award. Maksheev would design a further two buildings in the same style for Samuilo and Maša Zaks: at Birčaninova 10 and Bulevar Despota Stefana 102, both dating to 1939. Residential buildings at Francuska 16a, Svetozara Markovića 60, Kosovska 28, Kneza Mihaila 24 – all from the same year – are likewise stylistically similar to the building in Francuska. The following year would prove to be the final for Maksheev's Belgrade opus, when three extremely significant buildings were constructed: a mixed residential-commercial building at the corner of Maksima Gorkog and Mileševska, and residential buildings at Bulevar Despota Stefana 102 and Kumanovska 12.

With his achievements, Leonid Maksheev made a major contribution to the building culture and architectural development of Belgrade, not only in terms of the approach to facades, but also interiors. Although none of the buildings he designed are protected as standalone cultural monuments, a large number of his works are situated within protected cultural-historical spatial ensembles.

Dr. Vladana B. Putnik Prica,

art historian, senior research associate
University of Belgrade – Faculty of Philosophy
vladana.putnik@bg.ac.rs

- Fig. 2 Project for Dimitrije Živanović's mixed residential-commercial building at Njegoševa 8, 1935 (source: IAB, f–XVII–15–1935)
- Fig. 3 The building of the Zarić family at the corner of Nušićeva 20 and Majke Jevrosime, 1936 (photo: V. Putnik Prica)
- Fig. 4 Residential building of Miroslava Živanović at Molerova 44, 1937 (source: collection of M. Jurišić)
- Fig. 5 Project for the Villa of Dobrila Savić at Kralja Vukašina 1, 1937 (source: IAB, f–II–37–1937)
- Fig. 6 Project for Nikola Dihovički's residential building at Njegoševa 71, plan of the ground floor, 1938 (source: IAB, f–XXIV–4–1938)
- Fig. 7 Project for Darinka Plavšić's mixed residential-commercial building at Resavska 27, plan of the fifth floor and attic, 1938 (source: IAB, f–VI–5–1938)
- Fig. 8 Residential building of Samuilo and Maša Zaks at Francuska 22, 1938 (source: collection of M. Jurišić)
- Fig. 9 Mixed residential-commercial building at Francuska 16a, 1939 (photo: V. Putnik Prica)
- Fig. 10 Mixed residential-commercial building of Adolf Sabo at the corner of Maksima Gorkog and Mileševska, 1940 (source: collection of M. Jurišić)
- Fig. 11 Project for Klara Alkalaj's residential building at Bulevar Despota Stefana 102, 1940 (source: IAB, f–XXIX–47–1940)
- Fig. 12 Hallway of the residential building of the Damjanović brothers at Kumanovska 12, 1940–1941 (photo: V. Putnik Prica)